

SID

ابزارهای
پژوهش

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقالات ISI

آموزش مهارت های کاربردی
در تدوین و چاپ مقالات ISI

روش تحقیق کمی

روش تحقیق کمی

آموزش نرم افزار Word برای پژوهشگران

آموزش نرم افزار Word
برای پژوهشگران

بررسی کیفی ادبیات پایداری در کتب ادبیات مدارس

فربیا نصیری^۱

چکیده

ادبیات متعهد پایداری، با تأکید بر ایستادگی و صلابت و پرهیز از تسلیم در برابر عوامل درونی و بیرونی، تجلی مبارزه‌ی اندیشه‌ی بشر با ستم و تجاوز به حریم ارزشهای فردی و اجتماعی اوست و این نوع ادبی، به عنوان یکی از بارزترین جلوه‌های ادبیات ملتزم، همواره در جهت نیل به حقیقت و تحقق جامعه‌ای آرمانی، گام برمی‌دارد. این مقاله، بر آن است تا نظر به اشمال و احتوای این گونه‌ی ادبی بر بایسته‌ترین فضایل انسانی همچون ظلم ستیزی، عدالتخواهی، ازخودگذشتگی و پرهیز از وادادگی و تسلیم در برابر تعدی و تجاوز داخلی و خارجی، از یک سو به معرفی اجمالی مراحل اصلی ادب پایداری در ایران پرداخته و از دیگر سو، با تأکید بر انتقال مفاهیم و مصادیق این نوع ادبی به نسل‌های حاضر، به بررسی کیفی آن، در کتب ادبیات فارسی مقاطع سه‌گانه‌ی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان بپردازد.

کلیدواژه‌ها: ادبیات پایداری، مراحل اصلی، بررسی کیفی، ادبیات مدارس.

مقدمه:

پایداری در لغت به معنای «مقاومت، تاب، ایستادگی و پافشاری» آمده است. (معین، ۱۳۷۱: ج ۱، ۶۹۱) این مفهوم در قرآن کریم «مرتبط با صبر، حلم، ثبات قدم و استقامت است؛ به طوری که صبر و حلم، مقدمه‌ی پایداری و ثبات قدم، دومین گام و استقامت، سومین و مهم‌ترین قدم در راه رسیدن به پایداری، در قرآن به حساب می‌آید.» (میرحسینی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۸۹)

دعوت به پایداری و استقامت و پرهیز از تسلیم در برابر هر عامل درونی یا بیرونی، اعم از نفس یا دشمنان داخلی و خارجی، در ادبیات فارسی نیز، مصادیق بی‌شمار و متعددی دارد؛ چه، پایداری در برابر آنکه حقوق مادی و معنوی انسان را مورد تجاوز قرار بدهد همواره یکی از برجسته‌ترین ارزشهای اخلاقی، در ادوار گوناگون تاریخی و جوامع مختلف بشری به حساب آمده است. پایداری در این مفهوم، دامنه‌ای بی‌حد و مرز در میان آثار شعر و نثر خواهد یافت و هر اثر ادبی که در آن، سخن از مقاومت در برابر نفس یا دشمنان داخلی و خارجی رود در این گستره، جای خواهد گرفت و یقیناً جلوه‌های متعددی از این مفهوم را می‌توان در بسیاری از آثار حماسی، غنایی، تعلیمی و... یافت.

عنوان ادبیات پایداری «عموماً به آثاری اطلاق می‌شود که تحت تأثیر شرایطی چون اختناق و استبداد داخلی، نبود آزادی‌های فردی و اجتماعی، قانون‌گریزی و قانون‌ستیزی با پایگاههای قدرت، غصب سرزمین و سرمایه‌های ملی و فردی و... شکل گیرند؛ بنابراین، جان‌مایه‌ی این آثار، با بیداد داخلی یا تجزیه و تفکیک، اقتصادی، اجتماعی و ایستادگی در برابر جریان‌های ضد آزادی است.» (سنجری، ۱۱۸۱: ۱۵)

^۱ کارشناس ارشد ادبیات فارسی، دانشگاه آزاد واحد قائمشهر، fnasiri56@yahoo.com

به عبارت دیگر، این نوع ادبی، به عنوان یکی از انواع ادبیات ملتزم و متعهد، تعهد و وفاداری و مسئولیت ادبیات را نسبت به مسائل سیاسی، اجتماعی، ملی، مذهبی و ... مدنظر قرار داده و در حوزه‌های محتوایی و موضوعی متعددی از جمله آزادی خواهی، ظلم ستیزی، میهن پرستی، شرح فتوحات و حماسه‌ها، ترسیم مبارزات و توصیف کشتار و ویرانی دشمن، ستایش رزمندگان و ایثارگران و ... به خلق آثار ادبی در قالب‌های گوناگون می‌پردازد.

نگارنده ی مقاله، بر آن است تا با استفاده از روش کتابخانه‌ای و توصیفی، ابتدا به شرح مختصری از ادوار اصلی ادبیات پایداری در ایران پرداخته و سپس با تأکید بر اهمیت و لزوم انتقال صحیح و انتخاب درست متون و آثار ادبی موجود در این حیطه و گنجاندن آن در کتب مقاطع سه‌گانه‌ی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان، به ارائه‌ی وضعیت کیفی مطالب مرتبط با ادبیات پایداری، در کتب فارسی مدارس بپردازد.

مراحل اصلی ادبیات پایداری در ایران:

چنانچه از نهضت‌های داخلی بعد از ورود اسلام همانند نهضت شعوبیه به عنوان اولین نمونه‌های پایداری و مقاومت قوم ایرانی در برابر تجاوز و ستم بیگانگان و نیز، بسیاری از قیام‌ها و اعتراضات و جنگ‌های داخلی و همچنین هجوم اقوام گوناگونی همچون مغول و تیمور و پیدایش نهضت‌های آزادی بخش همانند سرداران و ... بگذریم سرآغاز ادبیات پایداری در ایران به آن مفهومی که امروزه مدنظر اندیشمندان علوم ادبی و اجتماعی است یعنی - انعکاس مبارزات گسترده‌ی سیاسی و اجتماعی علیه ظلم و بیداد داخلی و تجاوز خارجی - دوره‌ی مشروطه به حساب می‌آید:

الف: دوره‌ی مشروطه:

نارضایتی‌های ایرانیان از حکومت قاجار در دوره‌ی ناصرالدین شاه که به امضای فرمان مشروطیت توسط مظفّرالدین شاه در سال ۱۲۸۵ (هش) و تأسیس مجلس، ختم شد منجر به راه اندازی و هدایت جنبشی ضداستعماری و ضداستبدادی توسط اندیشمندان ایرانی گردید که خود، به پی‌ریزی فصل نوینی در ادبیات فارسی تحت عنوان «ادبیات سیاسی» انجامید. تأثیر نهضت مشروطه بر ادبیات ما به عنوان یک جهش فکری و جنبش آزادی خواهانه که بر لزوم رواج افکار آزادی خواهی و عدالتجویی و حقوق برابر اجتماعی در میان توده‌های مختلف مردم تأکید می‌کرد آنچنان عمیق و گسترده بود که به آثار ادبی این مقطع زمانی، سبک و شیوه‌ی خاصی بخشید ویژگی شاخص ادبیات این عصر، قرار گرفتن شعر و نثر، به عنوان وسیله‌ی ای در جهت بیان اهداف سیاسی و اجتماعی و آگاهی مردم و کسب آزادی است و «این خیزش در میان شاعران و ادیبان که خود سهم بزرگی در آن داشتند منجر به ایجاد و شکوفایی ادبیات مقاومت در عصر مشروطه گردید.» (محسنی نیا، ۱۳۸۸: ۱۴۷)

چنانچه ترانه‌های ابوالقاسم عارف قزوینی، قصاید پرشور ملک الشعراء بهار و ادیب الممالک فراهانی و اشعار میهن دوستانه‌ی ایرج میرزا و فرّخی یزدی و عشقی، تأثیرات شگرفی در ارشاد ملت به سوی آزادی خواهی و اصلاح طلبی در جامعه‌ی آن دوره داشته است؛ چنانچه فرّخی، شاعر جان باخته در راه آزادی، در غزلی با موضوع "دعوت مردم به پایداری و مقاومت در برابر ستم و استبداد"، آورده است:

حقّ خود را از دهان شیر می باید گرفت
دست خود بر قبضه‌ی شمشیر می باید گرفت.

در کف مردانگی، شمشیر می باید گرفت
تا که استبداد، سر در پای آزادی نهد

(ر.ک: ذاکر حسین، ۱۳۷۷: ج ۱، ۵۰)

ب: دوره‌ی پهلوی اول و دوم:

شعر و ادبیات متعهد پایداری در دوره‌ی رضاخان، در مقایسه با عصر مشروطه، دچار تغییرات زیربنایی شد و به سبب اجرای شیوه‌های دیکتاتوری رضاخان، برخلاف دوره‌ی قبلی، به رکود و ایستایی دچار گشت. «اگر بخواهیم نقشی را به حکومت رضاشاهی در جریان شعر متعهد بدهیم باید آن را، یکی از عوامل بازدارنده‌ی این جریان شعری، به حساب آوریم.» (علایی، ۱۳۸۷: ۵۲)

ادبیات پایداری در این دوره، به سبب تنگ شدن عرصه‌ی سخنان سیاسی بر شاعران و نویسندگانی که عموماً در زندان و تبعید به سر می‌بردند تنها گاهی در لفافه‌ی رمز و لایه‌های استعاره و تمثیل و مناظره، به انتقاد از ظلم و ستم و بی‌عدالتی در مملکت می‌پردازد:

گفت چنین کای پدر نیک رای دانشگاه زنجان
پیشه‌ی آنان همه آرام و خوابا - ۱۵ شهریور ۱۳۲۲
از چه شهبان ملک ستانی کنند
از چه به یک کلبه ترا اکتفاست؟
پای من از چیست که بی‌موزه است
در تن تو جامه‌ی خلقان چراست؟

(اعتصامی، ۱۳۷۳: ۱۷۰)

بعدها با خاتمه‌ی دیکتاتوری رضاخان و روی کار آمدن محمدرضاشاه در دوران پهلوی دوم، صدای آزادی دوباره به گوش می‌رسد. «شکل‌گیری گروه‌های سیاسی و احزاب گوناگون و اتحادیه‌های کارگری را باید یکی از ثمرات فضای باز سیاسی در سالهای اول روی کار آمدن محمدرضاشاه دانست که از بیرون ریختن نارضایتی‌های سرکوب شده‌ی شانزده ساله در عصر فترت رضاخانی خبر می‌داد.» (مهدی‌پور و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۸)

اما دیری نگذشت که شاه جوان با در اختیار گرفتن ارتش و ممانعت او نفوذ حزب توده و سرکوب نهضت ملی در سال ۱۳۳۲، به رضاخانی دیگر تبدیل شده و این امر، خود به افول ادبیات پایداری و روی آوردن به ابهام و رمزگویی منجر گردید؛ چنانچه ظهور شعر سیاسی - اجتماعی نمادگرا و سمبولیک در آثار اخوان ثالث، شفیعی کدکنی، احمد شاملو و فروغ فرخزاد، در جامعه‌ی لبریز از اختناق پهلوی، خود گواهی است بر فقدان آزادی اندیشه و بیان در این دوره:

کسی به فکر گل‌ها نیست

کسی به فکر ماهی‌ها نیست

کسی نمی‌خواهد

باور کند که باغچه دارد می‌میرد ...

همسایه‌های ما همه در خاک باغچه هاشان به جای گل

خمپاره و مسلسل می‌کارند ... (فرخزاد، ۱۳۸۳: ۳۵۲)

بعدها با تشکیل جبهه‌ی ملی و نهضت آزادی، اندکی از خفقان حاکم بر جامعه و مطبوعات کاسته شده و ادبیات متعهد و ملتزم و سیاسی شکل می‌گیرد. از سال ۴۱ تا پیروزی انقلاب نیز، ادبیات مقاومت، جانی تازه گرفته و در دو جناح اجتماعی و مذهبی، با هدفی مشترک، به فعالیت خود ادامه می‌دهد. (ر.ک: ذاکر حسین: ج ۱، صص ۸۸-۸۵)

ج: ادبیات انقلاب اسلامی:

اشعار مقاومتی که در ده ساله‌ی پایانی قبل از انقلاب سروده شدند اشعاری صریح، دور از رمز و لَافه‌گویی و آکنده از خشم و خروش و خشونت می‌باشند و شاعران و نویسندگان در این سالها، علاوه بر مبارزه‌ی فکری با نظام ظالمانه‌ی حاکم می‌خواهند عملاً و علناً به ستیز با جوّ حاکم بر جامعه بپردازند؛ چنانچه "شفیعی کدکنی" در مجموعه‌ی «در کوچه باغهای نیشابور» در این باره، آورده است:

وقتی با شکستن یک شیشه

مردابک صبوری یک شهر را

یکباره می‌توانی بر هم زد

ای دستهای خالی

از چیست حیرانی؟ (نقل از حسین پور، ۱۳۸۷: ۳۳۸)

همچنین، احمد شاملو در مجموعه‌ی «هوای تازه»، درباره‌ی تعهد ادبیات و شعر، در برابر دردهای جامعه و مردم روزگار خویش، آورده است:

امروز شعر

حربه‌ی خلق است ...

بیگانه نیست شاعر امروز

با دردهای مشترک خلق...

او شعر می‌نویسد

یعنی دردهای شهر و دیارش را، فریاد می‌کند. (شاملو، ۱۳۸۵: ۸۵)

در سالهای نزدیک به انقلاب، ادبیات و هنر، ابزاری کارآمد در جهت مبارزه با استثمار، ناهمسانی‌های اجتماعی و تحریک و تهییج مردم به قیام و صف‌آرایی در برابر رژیم شاه و ترسیم چهره‌ی بیدادگران حاکم بر کشور و در خدمت مکتب و مردم و تعهدات خویش قرار می‌گیرد.

عدالت خواهی، آرمانگرایی، مردمی بودن، داشتن مضامین اسلامی و قرآنی، نگاه حماسی به مذهب، خصوصاً ذکر حماسه‌ی عاشورا و داشتن اشارات عرفانی، از مشخصه‌های اصلی ادبیات پایداری در سالهای وقوع انقلاب می‌باشند. (ر.ک: ترکی، ۱۳۸۸: صص ۹۸-۹۶)

د: ادبیات دفاع مقدّس:

با وقوع جنگ تحمیلی هشت ساله، ادبیات پایداری پس از انقلاب ۵۷، در زمانی کمتر از دو سال، به ادبیات دفاع مقدّس و جنگ، ملحق شد. جنگی که یکی از گسترده‌ترین عرصه‌های خلق آثار ادبی ارزشمند، در زمینه‌ی به تصویر

کشیدن استقامت و پایداری ملّتی بود که در راه حفظ خاک میهن و ارزشهای به دست آمده از انقلاب، از بذل جان و مال خویش نیز، دریغ نکردند. در آثار این دوران، دعوت به حرکت و قیام و پایداری و ایستادگی موج می‌زند:

جنگجویان دلاور، بیشتازان دلیر آرشان قلّه ی این خاک پهناور، به پیش!
با سلاح کاری الله اکبر می روید پیروان راستین فاتح خیبر، به پیش!

(نقل از سنگری، ۱۳۸۰: ج ۲، ۲۲)

حضور فرهنگ عاشورایی به عنوان یک الگوی کامل، ستایش شهید و رشادت، تکیه بر ارزش های مذهبی و شیعی، سرزنش و خودآتهامی، همدردی با دیگر ملل مظلوم همچون فلسطین، اعتراض به از دست رفتن دستاوردهای شهدا و... از دیگر مضامین اصلی آثار ادبیات پایداری، در سالهای دفاع مقدس و پس از آن است.

بررسی کیفی ادبیات پایداری در کتب ادبیات مدارس

ادبیات هر ملّت، گنجینه ای غنی و منحصر به فرد از تاریخ، فرهنگ، آداب و رسوم، اندیشه ها و بایستها و نبایستهای آن ملّت، در ادوار گوناگون تاریخ می‌باشد؛ آئینه ای که علاوه بر انعکاس تمامی فراز و نشیبهای زندگی اقوام کهن، رشادت‌ها و از خودگذشتگی‌ها آباء و اجداد دلاور هر قوم را در راه حفظ سرزمین و آب و خاک و ارزشهای اخلاقی، ملّی و مذهبی آنان، آشکار می‌سازد.

تاریخ و گذشته پرفراز و فرود ملّت غیور ایران نیز، به بسیاری از این فضایل انسانی و مقاومت ها و مبارزات آزادی خواهانه آراسته است و یقیناً، انتقال صحیح و کارآمد این دست مفاهیم، که در بسیاری از آثار ادبی فارسی منعکس گشته به نسل حاضر و کودکان و نوجوانان این مرز و بوم به عنوان اصلی‌ترین سرمایه‌های انسانی آن، از اهمیت خاصی برخوردار می‌اشد؛ لذا ضروری می‌نماید که در گنجاندن مفاهیم مذکور در کتب درسی مدارس، دقت نظر لازم مبذول گردد تا نسلهایی که بوی باروت و نهیب تانکهای دشمن را بر خاک میهن حس نکرده و شاهد از خودگذشتگی و پایداری و مقاومت اجداد دلاور خویش نبوده‌اند در خلال مطالعه کتب درسی، با فرهنگ پایداری، شهادت طلبی، ظلم ستیزی و عدالت خواهی، آشنا گشته و اسطوره های بی بدیل مقاومت و پایداری سرزمینشان را شناخته و ارج نهند.

در ادامه‌ی مقاله به بررسی کیفی مفاهیم ادبیات پایداری در کتب ادبیات فارسی مقاطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان می‌پردازیم:

۱- وطن و گرامیداشت آن

وطن در معنای «اقامتگاه» و جایی که کسی در آن متولد شده و بزرگ می شود در نزد عموم افراد جوامع گوناگون، از اهمّیت و جایگاه ویژه ای برخوردار است و عشق و علاقه به میهن و آمادگی در جهت هرگونه فداکاری و پاسداری از استقلال سیاسی و اقتصادی و دفاع از هویت قومی، ملی و فرهنگی که از آن به "میهن دوستی" تعبیر می گردد همواره یکی از ارزشهای اخلاقی مهم، در میان فرهنگها و ملل مختلف، به حساب می آید.

در میان مفاهیم مرتبط با ادبیات پایداری در کتب ادبیات فارسی مقاطع گوناگون تحصیلی نیز، ستایش وطن و لزوم دفاع از خاک و حفظ استقلال و آزادی آن، آشنایی با پرچم و سرود ملی به عنوان نمادهای اصلی هویت ملت، ستایش جانفشانی در راه آرمان های وطن، تقدس میهن و تشبیه آن به مادر و ستایش میهن دوستی به عنوان یکی از اصلی ترین نشانه های ایمان، مصادیق فراوانی دارد که که البته، حدوداً دو سوّم این موارد، به کتب فارسی مقطع ابتدایی، اختصاص یافته است.

از میان موارد باقیمانده نیز، بیش از نیمی از این مصادیق، به کتاب فارسی پایه ی دوم راهنمایی اختصاص یافته و اشاره ی مستقیم به اهمّیت وطن و لزوم دفاع از آن، در میان کتب فارسی دوره دبیرستان، به جز موارد معدودی در فارسی پایه ی اول، در دیگر پایه های این مقطع، شواهد برجسته ای ندارد و اگرچه در ضمن پرداختن به موضوعات مرتبط با این مسأله، به طور غیرمستقیم بر لزوم اهمّیت وطن پرستی و دفاع از آن، تأکید گشته است اما اختصاصاً و به طور مستقیم، کمتر درسی به این موضوع، اختصاص یافته است.

ای وطن، ای دل مرا مأوا
ای وطن، ای تو نور و ما همه چشم

ای وطن، ای تن مرا مسکن

ای وطن، ای تو جان و ما همه تن!

(اکبری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۲۶)

۲- آشنایی با نمادهای ملی و مذهبی پایداری و مقاومت

معرفی نمادهای ملی و مذهبی مقاومت و ایستادگی، به عنوان الگوهایی کامل و برجسته، در کتب فارسی مقاطع گوناگون تحصیلی، از شواهد و مصادیق فراوانی برخوردار است.

کاوه ی دادخواه، آرش کمانگیر، سیاوش، رستم، آریو برزن، جلال الدین خوارزمشاه، تختی، دریا قلی سوران، حسین فهمیده و ... از نمادهای ملی هستند که در قالب متون و اشعار گوناگون، به توصیف جانبازی و رشادت آنان در راه حفظ استقلال و آزادی وطن، پرداخته شده است. از میان نمادهای مذهبی نیز، علی (ع) و توصیف دلاوریها و پاکبازیهای ایشان، ذکر واقعه ی کربلا و توصیف پایداری و رشادت امام حسین (ع) و یارانش در این حماسه و معرفی جانبازیهای ابوالفضل العباس، سردار رشید کربلا، مورد توجه قرار گرفته و در این میان، به ذکر واقعه عاشورا و ابعاد حماسی آن و امام حسین، به عنوان کاملترین نمونه ی ایثار و شهادت، توجه خاصی شده است. قابل ذکر است که از میان نمادهای ملی و مذهبی مذکور در مقاطع سه گانه ی تحصیلی، نمادهای ملی، عموماً در مقطع ابتدایی و راهنمایی و نمادهای مذهبی، بیشتر در مقطع دبیرستان، مورد توجه قرار گرفته اند.

«پهلوانانی چون آرش کمانگیر، رستم و تختی، برای سربلندی تو فداکاریها کرده اند...» (آذری و همکاران، ۱۳۹۱:

۱۲۳)

۳- انقلاب اسلامی و ترسیم چهره‌ی آن

باتوجه به لزوم آگاهی و شناخت نسل‌های پس از انقلاب، از حوادث و وقایع مربوط به این خیزش عظیم و سرنوشت‌ساز، متون و اشعار مختلفی در جهت آشنایی دانش‌آموزان با عوامل ظهور و جزئیات وقایع و حوادث روزهای انقلاب در کتب فارسی مدارس، گنجانده شده است.

آشنایی با شخصیت بیدارگر بزرگ میهن، امام خمینی و نقش او در ظهور انقلاب، خاطرات روزهای انقلاب، فرار کردن شاه از کشور و بازگشت امام، ذکر مشخصه‌های انقلاب اسلامی و تأثیر آن بر بنیادهای فکری، فرهنگی و معیارهای ارزشی و اخلاقی جامعه، جانفشانی و ایثارگری آحاد ملت در جریان این انقلاب، پیوند انقلاب اسلامی ایران و مبارزات و پایداری ملل دیگر از جمله فلسطین، از مفاهیمی است که در ارتباط با موضوع انقلاب اسلامی، در کتب ادبیات فارسی مطرح گردیده است.

از میان مصادیق مرتبط با موضوع انقلاب اسلامی، کمترین موارد در مقطع ابتدایی ذکر گشته و در مقطع راهنمایی نیز، جز دو درسی که در پایه ی دهم، اختصاصاً به این موضوع پرداخته است در پایه ی سوم راهنمایی، با وجود نامگذاری فصل اول کتاب تحت عنوان «اسلام و انقلاب اسلامی»، در کل کتاب هیچگونه اشاره‌ی مستقیم به انقلاب اسلامی سال ۵۷، نشده است.

در کتب فارسی دوره‌ی دبیرستان، در اکثریت پایه‌ها به مسأله‌ی انقلاب اسلامی، ترسیم فضای تاریک کشور پیش از انقلاب، گرامیداشت امام خمینی به عنوان بنیانگذار این خیزش و ذکر حماسه‌ها و پاکبازیهای ملت غیور ایران در جریان وقوع انقلاب، توجه خاص شده و در متون و اشعار گوناگونی، به بیان این واقعه‌ی عظیم پرداخته می‌شود.

«بهمن ۱۳۵۷، در تاریخ معاصر ایران جلوه‌ی ویژه‌ی یافته‌ی است، چون از یک سو، هنگام فروپاشی نظام شاهنشاهی و از دیگر سو، آغاز رهایی و آزادی مردم و شکل‌گیری جمهوری اسلامی است...» (اکبری، ۱۳۹۱: ۴)

۴- ستایش شهدا و بزرگداشت مقام شهادت

در فرهنگ اسلامی و ایرانی، "شهید"، به عنوان کسی که در راه دفاع از میهن و ارزشهای حاکم بر جامعه، جان خویش را نثار کرده است از قداست و اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌باشد. در فرهنگ پایداری و استقامت نیز، بزرگداشت مقام شهید و شهادت، به عنوان یکی از اصول و ارکان اساسی، مورد توجه قرار گرفته است.

ستایش شهدا و مقام شهادت، بیان رشادتها و جانبازیهای شهدای انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، توصیف مقاومت و حماسه آفرینی شهدا در برابر متجاوزان و ذکر خاطرات مربوط به شهدا از زبان جانبازان و اسرای جنگ تحمیلی، از مواردی است که در کتب فارسی مقاطع سه‌گانه‌ی تحصیلی، مورد توجه قرار گرفته است و البته حجم موارد موضوعات مذکور، در مقطع دبیرستان، نسبت به مقاطع ابتدایی و راهنمایی، از مصادیق بیشتری برخوردار می‌باشد:

پسرم بار دگر می پرسد:

تو چرا می جنگی؟

با تمام دل خود می گویم:

تا چراغ از تو نگیرد دشمن. (تاکی، ۱۳۹۱: ۷۴)

۵- دفاع مقدّس، صحنه‌ی جانبازی و رشادت

دفاع مقدّس، به عنوان یکی از گسترده‌ترین عرصه‌های خلق آثار ادبی ارزشمند در زمینه‌ی به تصویر کشیدن استقامت ملت غیور ایران در برابر متجاوزان بعثی عراق، از موضوعاتی است که در ادبیات پایداری معاصر، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و لزوم شناخت و آگاهی دانش‌آموزان و نسل‌های حاضر از جانبازی‌ها و رشادت‌های پدران و اجداد دلاور خویش در جریان دفاع از میهن، طی دوران هشت ساله‌ی دفاع مقدّس، بر کسی پوشیده نیست. نظر به اهمّیت این موضوع، توصیف مقاومت و ایستادگی رزمندگان در جبهه‌ها، گرامیداشت شهدا، ایثارگران و جانبازان دفاع مقدّس، ذکر خاطرات دوران اسارت آزادگان سرفراز میهن اسلامی و توصیف تبعید و آوارگی و مقاومت مردم مظلوم فلسطین در مقابل هجوم بی‌رحمانه‌ی اشغالگران صهیونیست و ارتباط آن با مقاومت و پایداری دوران دفاع مقدّس، از موضوعاتی است که اگرچه در مقطع ابتدایی، تنها در بعضی پایه‌ها به طور غیرمستقیم به آن اشاره شده، اما در مقاطع راهنمایی و دبیرستان، در اکثریت پایه‌ها، در قالب متون و اشعار گوناگون، دارای شواهد گوناگونی می‌باشد:

«جنگ، برپاشد تا مردترین مردان، در حسرت قافله‌ی کربلایی عشق نمانند. در پس این ویرانی‌ها، معارجی به سال ۶۱ هجری قمری وجود داشت ...» (اکبری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۵)

۱۳-۱۵ شهریور ۹۲ فارس لیرا

۶- افشای ستم و بی‌عدالتی حاکم بر جامعه

شاعران و نویسندگان، در ادوار گوناگون تاریخی، در اشکال گوناگون موعظه، طنز، گلایه و شکایت از روزگار، حسب حال نویسی و...، گاه به شیوه‌ی مستقیم و گاه در لفافه‌ی رمز و ابهام، به افشای ظلم و ستم و بی‌عدالتی و خفقان حاکم بر جامعه، پرداخته‌اند؛ به طوریکه با در نظر گرفتن شرایط سیاسی و اجتماعی هر دوره‌ی تاریخی، می‌توان به تحلیل و استخراج رگه‌های مقاومت و پایداری، در آثار آنان پرداخت.

در کتب ادبیات فارسی مقاطع سه‌گانه‌ی تحصیلی، در مقطع دبیرستان، شواهد بسیاری از ترسیم اوضاع نابسامان اجتماعی و سیاسی کشور، توصیف استبداد حاکم بر عصر شاعر یا نویسنده، بیان واقعیت‌های تلخ سیاسی و اجتماعی، فقدان آزادی و رهایی در جامعه، انتقاد از رخوت و غفلت مردم و دعوت حاکمان به عدالت و دادگستری وجود دارد اما، موارد مذکور، در کتب فارسی مقطع ابتدایی و راهنمایی، شواهد قابل توجهی، نداشته است.

«حالا تازه می‌فهمند که روی صندلی‌های هیأت ریسه‌راه، پهنای شکم مفاخرالدوله و ... پر می‌کنند و چهار تا وکیل حسابی هم که داریم بیچاره‌ها از ناچاری، چهار چنگول روی قالی روماتیسم می‌گیرند... حالا تازه می‌فهمند که شأن مقنن، از آن بالاتر است که به قانون عمل کند...» (تاکلی، ۱۳۹۱: ۱۲۶)

۷- آشنایی با ملل مظلوم و ستم‌دیده از جمله فلسطین

ادبیات متعدّد پایداری در ادوار گوناگون زمانی و مناطق مختلف جهان، مصادیق و نمونه‌های فراوانی دارد و امروزه باتوجه به اغتشاشات و درگیری‌های سیاسی که در مناطق مختلف دنیا رخ می‌دهد همواره بر حجم این ادبیات، در میان ملل گوناگون افزوده می‌گردد. باتوجه به لزوم آگاهی دانش‌آموزان از مسائل سیاسی مهمّ دنیا و آشنایی آنان با نمونه‌هایی از ادبیات پایداری جهان، متون و اشعاری در توصیف استقامت و پایداری ملل مظلومی همچون فلسطین، ترسیم ظلم و ستم ملل ظالم بر مستضعفان، تصویر کردن تبعید و آوارگی و شکنجه و اسارت ملل مظلوم از جمله فلسطین، شیله و...، مقاومت و پایداری بردگان سیاه پوست در برابر سفیدپوستان و بیان پیوند میان انقلاب اسلامی و

دفاع مقدّس با مبارزات و پایداری مردم مظلوم فلسطین، در مقاطع گوناگون تحصیلی، ذکر گردیده است که حجم این موارد، در مقطع دبیرستان، نسبت به مقاطع ابتدایی و راهنمایی، بیشتر می باشد.

جانان من برخیز آهنگ سفر کن
 جانان من برخیز تا جولان برا نیم
 گر تیغ بار گو بیارد جان سپر کن!
 زآنجا به جولان تا خط لبنان برا نیم!

(احمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۸)

در پایان مقاله، به منظور ارائه‌ی اطلاعاتی کلی از کمیّت و کیفیت مفاهیم مرتبط با ادبیّات پایداری در مقاطع سه‌گانه‌ی ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان، در جداول ذیل صفحه، به ذکر درصدهای کمی و کیفی ادبیّات پایداری در کتب ادبیّات فارسی مدارس پرداخته‌ایم.

جدول شماره ۱: درصد کمی مطالب مرتبط با ادب پایداری در کتب ادبیّات مقاطع سه‌گانه.

مقطع آموزشی	تعداد کل صفحات کتب ادبیّات فارسی	تعداد صفحات مرتبط با ادبیّات پایداری	درصد ادب پایداری نسبت به کل مطالب کتاب
مقطع ابتدایی	۸۸۱	۴۶	۵/۲۲
مقطع راهنمایی	۳۰۲	۴۱	۱۳/۵۷
مقطع دبیرستان	۱۰۱۹	۱۶۰	۱۵/۷۰

جدول شماره ۲: درصد کیفی مطالب مرتبط با ادبیّات پایداری در کتب ادبیّات فارسی مقاطع سه‌گانه

مرتبط با ادبیّات پایداری	مقطع ابتدایی	مقطع راهنمایی	مقطع دبیرستان
۱ وطن و گرامیداشت آن	٪۵۵	٪۳۰	٪۱۵
۲ آشنایی با نمادهای ملی و مذهبی پایداری	٪۲۸	٪۱۹	٪۵۲
۳ انقلاب اسلامی و ترسیم چهره‌ی آن	٪۱۳	٪۱۳	٪۷۴
۴ ستایش شهدا و بزرگداشت مقام شهادت	٪۱۶	٪۲۲	٪۶۱
۵ دفاع مقدّس، صحنه‌ی جانبازی و رشادت	٪۹	٪۴۵	٪۵۴
۶ افشای ستم و بی‌عدالتی حاکم بر جامعه	-	-	٪۱۰۰
۷ آشنایی با ملل مظلوم و ستمدیده از جمله فلسطین	٪۱۲	٪۲۵	٪۶۲

نتیجه گیری:

ادبیات پایداری، به عنوان یکی از بارزترین جلوه‌های ادبیات ملتزم و متعهد، تجلی مبارزه‌ی اندیشه‌ی بشر با ستم و تجاوز به حریم ارزشهای فردی و اجتماعی اوست و با تأکید بر صلابت و ایستادگی در برابر عوامل داخلی و خارجی و پرهیز از تسلیم، به ستایش بایسته‌ترین فضایل انسانی همچون ظلم ستیزی، عدالت خواهی و از خودگذشتگی می‌پردازد.

سرآغاز این نوع ادبی در ایران به مفهوم امروزی آن یعنی- انعکاس مبارزات گسترده‌ی سیاسی و اجتماعی علیه ظلم و بیداد داخلی و تجاوز خارجی- به دوره‌ی مشروطه باز می‌گردد. دوران پهلوی اول و دوم، انقلاب اسلامی سال ۵۷ و دفاع مقدس هشت ساله، از اصلی‌ترین دوره‌های زمینه ساز پیدایش و پرورش این نوع ادبی، در آثار نظم و نثر فارسی می‌باشند.

باتوجه به لزوم ذکر این نوع ادبی در کتب درسی مقاطع سه‌گانه‌ی تحصیلی با هدف آشنایی نسل حاضر با فرهنگ پایداری و اهمیت آن، مؤلفه‌های زیر را می‌توان، جزء اهم موارد مذکور ادبیات پایداری در کتب ادبیات فارسی این مقاطع، در نظر گرفت: ۱- وطن و گرامیداشت آن ۲- آشنایی با نمادهای ملی و مذهبی پایداری ۳- انقلاب اسلامی و ترسیم چهره‌ی آن ۴- ستایش شهدا و بزرگداشت مقام شهدا ۵- دفاع مقدس، صحنه‌ی جانبازی و رشادت ۶- افشای ستم و بی‌عدالتی حاکم بر جامعه ۷- آشنایی با ملل مظلوم و ستم‌دیده از جمله فلسطین.

لازم به ذکر است که تمامی مؤلفه‌های مذکور، به جز وطن و گرامیداشت آن، در مقطع دبیرستان، از مصادیق بیشتری نسبت به دوره‌ی راهنمایی و ابتدایی برخوردار بوده و در مجموع، کمیت مصادیق ادب پایداری نیز از مقطع ابتدایی به راهنمایی و از مقطع راهنمایی به دبیرستان، دارای سیر صعودی بوده است.

منابع:

۱. آذری، اعظم و همکاران. (۱۳۹۱). فارسی سوّم دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۲. احمدی، احمد و همکاران. (۱۳۹۱). ادبیات فارسی ۳، شاخه نظری، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی.
۳. ارجمند رشید آباد، زهرا و همکاران. (۱۳۹۱). فارسی دوّم دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۴. -----، -----، (۱۳۹۱). فارسی چهارم دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۵. ارشاد سرایی و همکاران، اصغر. (۱۳۹۱). ادبیات فارسی ۳، رشته علوم انسانی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی.
۶. اعتصامی، پروین. (۱۳۷۳). دیوان پروین اعتصامی، به کوشش فریده دانایی، تهران: انتشارات نگاه.
۷. اکبری، فریدون. (۱۳۹۱). فارسی اول دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۸. -----، -----، (۱۳۹۱). فارسی ششم دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۹. -----، -----، (۱۳۹۱). فارسی دوّم راهنمایی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
۱۰. -----، -----، (۱۳۹۱). فارسی سوّم راهنمایی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
۱۱. پارسا نسب، محمّد و همکاران. (۱۳۹۱). زبان و ادبیات فارسی پیش دانشگاهی (عمومی)، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۱۲. تاکی، مسعود و همکاران. (۱۳۹۱). فارسی اول دبیرستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۱۳. ترکی، محمدرضا. (۱۳۸۸). اول، ادبیات، خردنامه همشهری، شماره ۳۰ و ۳۱، صص ۹۸-۹۶.
۱۴. جبلی آده، پریچهر و همکاران. (۱۳۹۱). فارسی پنجم دبستان، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.
۱۵. حسین پور جافی، علی. (۱۳۸۷). جریان های شعری معاصر فارسی، تهران: امیر کبیر.
۱۶. داوودی، حسین و همکاران. (۱۳۹۱). ادبیات فارسی ۲، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران.
۱۷. ذاکر حسین، عبدالرحیم. (۱۳۷۷). ادبیات سیاسی ایران در عصر مشروطیت، ۴ ج، تهران: نشر علم.
۱۸. سنگری، محمد رضا. (۱۳۸۰). نقد و بررسی ادبیات منظوم دفاع مقدس، ۳ ج، تهران: انتشارات پالیزان.
۱۹. -----، -----، (۱۳۸۳). ادبیات پایداری، فصلنامه فرهنگی شعر، شماره ۳۹، ص ۴۵.
۲۰. شاملو، احمد. (۱۳۸۵). هوای تازه، تهران: انتشارات نگاه.
۲۱. علایی، سعید. (۱۳۸۷). جریان شناسی شعر انقلاب اسلامی، تهران: انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۲. فرخزاد، فروغ. (۱۳۸۳). فروغ فرخزاد، مجموعه ی سروده ها، تهران: انتشارات شادان.
۲۳. محسنی نیا، ناصر. (۱۳۸۸). مبانی ادبیات مقاومت معاصر ایران و عرب، نشریه ادبیات پایداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، شماره اول، ص ۱۴۷.
۲۴. معین، محمّد. (۱۳۷۱). فرهنگ لغت معین، ۶ ج، تهران: امیر کبیر.
۲۵. مهدی پور، محمّد و همکاران. (۱۳۸۹). سرود زندگی، تأملی در محتوا و مبانی جمال شناختی ادبیات کارگری، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، شماره مسلسل ۲۱۵، ص ۱۱۸.
۲۶. میرحسینی، محمّد و همکاران. (۱۳۸۹). استقامت و پایداری در قرآن، نشریه ادبیات پایداری دانشگاه شهید باهنر کرمان، ص ۵۸۹.
۲۷. وحیدیان کامیار، تقی و همکاران. (۱۳۹۱). ادبیات فارسی پیش دانشگاهی، رشته علوم انسانی، تهران: اداره کل چاپ و توزیع کتابهای درسی.

SID

ابزارهای
پژوهش

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی

تازه های آموزش
آموزش مهارت های کاربردی در تدوین و چاپ مقالات ISI

آموزش مهارت های کاربردی
در تدوین و چاپ مقالات ISI

تازه های آموزش
روش تحقیق کمی

روش تحقیق کمی

تازه های آموزش
آموزش نرم افزار Word برای پژوهشگران

آموزش نرم افزار Word
برای پژوهشگران